

БАЛТИКА–2022: КІНЕЦЬ ГАЗОВИХ ПОТОКІВ ЯК ПРОДОВЖЕННЯ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ ЄВРОПИ

Автор:

Михайло Гончар

Війна в Європі

Словосполучення «війна в Україні» є хибним стосовно агресії Росії проти України та Європи. Так чи інакше це наслідок системної роботи російської пропаганди задля маскування кількочасового змісту дій Росії – війни проти Заходу, яка ведеться на різних фронтах й у різних вимірах. Фактично має місце війна в Європі, український фронт якої Росія трансформувала з гібридного зразка 2014 року в повномасштабне збройне вторгнення у 2022-му, а у Європі продовжує діяти гібридними методами – корупцією, пропагандою, кібератаками, хімічною зброєю, **енергетичним шантажем і диверсіями**. Однак, цим арсенал методів і засобів ураження Європи не вичерпується. Росія прагне війни з Заходом, діючи приховано, бюджетно і асиметрично, розколюючи суспільства західних країн.

Підготовка правлячої еліти Росії до конфлікту з Заходом активізувалася, починаючи з 2013 року – на піку нафтових і газових цін. Непублічне рішення про готовність до цієї конфронтації було прийнято в рамках неформальних обговорень членів «Політбюро 2.0» (коло найбільш наближених до В. Путіна осіб з числа силовиків, вищих посадовців його адміністрації та наближених олігархів за образом і подобою вузького кола Політбюро ЦК КПРС часів СРСР)¹. Ця констатація прокремлівських аналітиків цілком вірогідна, оскільки 2013-й є роком максимальних доходів, які отримувала Росія від енергетичного експорту.

Ретроспективний аналіз матеріалів прокремлівських аналітиків дозволяє зробити висновок про те, що **однією з головних геостратегічних цілей Росії є руйнація системи трансатлантичного партнерства і солідарності через стимулювання**

¹ <http://www.intelros.ru/reports/24862-doklad-minchenko-konsalting-politbyuro-20-i-postkrymskaya-rossiya.html>

ізоляціонізму в США та їх більшу зосередженість на Індо-Тихоокеанському регіоні замість Європи, що закономірно призведе до її репозиціонування в бік євразійських проектів Москви та Пекіну. Саме тому путінський режим так активно нарощував частку Росії на енергетичних ринках Європи, будував нові нафто- та газотранспортні системи (нафтопроводи БТС-1, БТС-2, газопроводи «Північний потік», «Південний потік», «Північний потік-2», «Турецький потік»), протидіяв появі у Європі неросійських енергоносіїв за неросійськими маршрутами (нафтопровід Одеса – Броди – Плоцьк, Транскаспійський газопровід, «Білий потік») чи гальмував їх, як наприклад, азербайджанський газ на ринку ЄС через Південний Кавказ та Туреччину.

Фактично, путінський режим реінкарнував та довершив втілення стратегії узалежнення Європи радянського періоду. Такі наміри зафіксовано в документах того періоду. Ось лише один красномовний фрагмент записки МЗС СРСР «О политической линии и некоторых практических шагах СССР в связи с образованием в ФРГ правительства Вилли Брандта», що була представлена для ЦК КПРС 1 грудня 1969 року: «Важное значение может иметь достижение договорённости о поставках в ФРГ советского природного газа. Речь идёт о заключении контракта, который действовал бы в течение двух десятков лет и поставил бы до известной степени в зависимость от Советского Союза такую важнейшую сферу народного хозяйства ФРГ, как энергетика»².

Низькі ціни на нафту в період 1985-1999 рр. та колапс спочатку ОВД та РЕВ, а потім і СРСР, призвели лише до певної паузи в політиці енергетичної експансії Москви. Вона відтворилась на новому історичному витку – після приходу до влади в Росії В. Путіна та росту попиту на російську нафту й газ на ринку Європи. **Нафтогазові надприбутки, що динамічно зростали пропорційно росту цін на нафту на світовому ринку, додатково простимулювали відродження московського імперіалізму та великодержавництва і як наслідок – вірус реваншизму охопив не тільки правлячу еліту, а й пронизав суспільство РФ.**

Однак, спроба реінтеграції пострадянського простору в 2014 році силовим способом пішла не за сценарієм, який уявляли собі в Кремлі. Ні Україна, ні Захід не сприйняли «повернення Криму в рідну гавань», як і вторгнення на український Донбас в 2014-му. На тлі імперського реваншизму та гібридної агресії проти Європи зсередини Європи, попри наполегливі зусилля, Росії не вдалось увіпхнути в Європу проекти «Південного потоку» та «Північного потоку-2».

Бачачи, що подальше перетворення Європи на індустріальний та високотехнологічний придаток сировинно-орієнтованої Росії не спрацьовує,

² Михаил Липкин. Советский Союз и интеграционные процессы в Европе: середина 1940-х конец 1960-х годов. М. Русский фонд содействия образованию, 2016, ISBN 9785912441813, С. 457-458

особливо, в умовах зеленого переходу ЄС, в Кремлі було прийнято фундаментальне рішення про зміну стратегії стосовно норавливої Європи. Замість енергетичного «пряника» застосувати батіг. Це й було зроблено через штучну цінову ескалацію на ринку газу ЄС, починаючи з другої половини 2021 року після відомих домовленостей Байдена – Меркель стосовно «Північного потоку-2». Але не тільки грою на ринку, який прихованими зусиллями РФ, перетворений на театр воєнних дій, обмежуються далекосяжні російські наміри. Тим більше, що **пряме збройне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року і дистанціювання НАТО та ЄС від політики «примусу агресора до миру», слідування хибній концепції «недопущення ескалації», створило нові можливості для ураження Європи, як слабкої ланки трансатлантичного Заходу, а також і США, які, за уявленнями прокремлівських аналітиків, вже не є домінуючою силою у глобалізованому світі.**

«Если ты не можешь ответить, значит, ты и не гегемон вовсе», - це оцінка російською пропагандою США ще часів адміністрації Обами та ейфорії від «Крим наш» 2014 року³. Однак, вона лишається актуальною. Підтвердженням цьому є констатація, що міститься в останньому аналізі Валдайського клубу: «Особенность момента состоит в том, что сверхдержавное доминирование США и их союзников, по сути, уже не работает, но вся мировая инфраструктура, которая его обслуживала, на месте»⁴.

Росія працює над тим, щоб в час «Ч» – час рішучих дій – створити стан дезінформації, хаосу та дезорганізації системи державного управління США та країн ЄС й отримати вікно можливостей для геополітичного відкидання Заходу. Яскравий приклад як це уявляється в Кремлі – минулорічний ультиматум НАТО відійти на кордони до 1997 року. Оскільки бліцкриг не вдався ні щодо України, ні щодо НАТО, то Кремль поступово переходить до Плану «В» – довготривалої «народної війни»⁵.

Ураженню енергетичних мереж та телекомунікацій при цьому відводиться особлива роль, як інфраструктурі, що забезпечує ефективне функціонування економіки, національних урядів та систем національної безпеки країн Заходу. **Дисфункція енергетичних та телекомунікаційних мереж автоматично означає хаос в державному управлінні, обороні та безпеці, а також, що не менш важливо - в національних фінансових та міжнародних платіжних системах.** Цього й прагне Росія, щоб в час «Ч» комплексно та багатовимірно уразити свого екзистенційного ворога – Захід. І цей час, ймовірно, вбачається кремлівцям взимку 2022-2023 р.р. чи 2023-2024 р.р.

³ <http://www.odnako.org/blogs/holodnaya-voyna-20-kak-nadvigaetsya-novaya-realnost/>

⁴ <https://ru.valdaiclub.com/files/43157/>

⁵ <https://www.kommersant.ru/doc/5631885>

Час “R.S.” (Ріші Сунака)

Колишній Верховний головнокомандувач Об'єднаних сил НАТО в Європі адмірал Джеймс Ставрідіс в 2015 році на тлі російської агресії проти України та інтервенції в Сирії, констатував, що «під орудою Путіна росіяни тягнуться до інструментів холодної війни, намагаючись довести свою глобальну значимість»⁶. У січні 2022 року командувач збройних сил Великої Британії адмірал Тоні Радакін відзначив, що за останні 20 років відбулося «феноменальне зростання активності російських підводних човнів та підводної діяльності»⁷.

«97% глобального зв'язку та 10 трильйонів доларів щоденних фінансових операцій передаються не через супутники в небі, а через кабелі, що лежать глибоко під океаном. Підводні кабелі є незамінною інфраструктурою нашого часу, важливою для нашого сучасного життя та цифрової економіки, але вони недостатньо захищені та дуже вразливі до атак на морі та на суші як з боку ворожих держав, так і терористів»⁸, – йшлося у спеціальному звіті від 1 грудня 2017 року, автором якого був депутат-консерватор парламенту Великої Британії Ріші Сунак, нині прем'єр-міністр Сполученого Королівства. Автор доповіді, попередив, що успішна атака на мережу підводних комунікаційних кабелів може завдати ударів, що скалічать безпеку та економіку країни⁹.

Також у грудні 2017 року британський головний маршал авіації сер Стюарт Піч попередив, що Росія може «миттєво і потенційно катастрофічно»¹⁰ вразити світові економіки, якщо підводні кабелі загальною довжиною 545 018 миль у 213 автономних системах будуть обірвані або пошкоджені¹¹.

В той самий час, контр-адмірал ВМС США Ендрю Леннон, командувач підводними силами НАТО, заявив, що вони «зараз спостерігають небачену будь-коли російську підводну активність в зонах пролягання підводних кабелів»¹². «Росія явно цікавиться підводною інфраструктурою країн НАТО», – відзначив він. Відомо, що у Росії є розвідувальний корабель «Янтар», який може мати на борту два малих підводних човни, що здатні знищувати кабелі або прослуховувати їх для отримання інформації. «Ми знаємо, що ці малі спеціальні підводні човни РФ призначені для роботи на дні океану, і вони транспортуються судном-маткою, і ми вважаємо, що вони можуть мати обладнання для маніпулювання об'єктами на дні океану»¹³ – такою була оцінка американського адмірала.

⁶ https://www.huffpost.com/entry/new-cold-war-under-the-sea_b_8402020

⁷ <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/jan/08/uk-military-chief-warns-of-russian-threat-to-vital-undersea-cables>

⁸ <https://policyexchange.org.uk/wp-content/uploads/2017/11/Undersea-Cables.pdf>

⁹ <https://policyexchange.org.uk/wp-content/uploads/2017/11/Undersea-Cables.pdf>

¹⁰ <https://www.bbc.co.uk/news/uk-42362500>

¹¹ <https://policyexchange.org.uk/wp-content/uploads/2017/11/Undersea-Cables.pdf>

¹² <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5208621/Russian-submarines-step-Atlantic-data-cables-activity.html>

¹³ Там само

Оцінки Ріші Сунака, Ендрю Леннона, Джеймса Ставрідіса, Тоні Радакіна та Стюарта Піча, висловлені в різний час, співпадають в головному – **Росія наростила свій підводний потенціал, західні країни недооцінюють створену їм загрозу в морських глибинах.** Попри пафосність заяви 31 липня п.р. з нагоди відзначення дня ВМФ РФ та затвердження нової Морської доктрини Росії на тлі поразок, нанесених ВМС ЗС України флотським сил РФ в Чорному морі, висловлювання В. Путіна не варто недооцінювати: «Флот успешно, с честью выполняет стратегические задачи на рубежах нашей страны и в любом районе мирового океана. Обладает высокой готовностью к активным действиям своих береговых, надводных, воздушных, **подводных сил и средств.** Они постоянно совершенствуются»¹⁴.

Один з провідних західних експертів з російського підводного флоту Н I Sutton, редактор порталу Covert Shores, автор кількох книг про підводні човни та підводний спецназ дав доволі однозначну оцінку намірам Кремля ще у 2018 році: «Росія, ймовірно, націлиться на інтернет-кабелі, які проходять під Норвезьким морем, Північним морем і Північною Атлантикою. Це мало б стратегічне значення»¹⁵.

Також важливо звернути увагу і на те, що Росія використовує можливості та має далекосяжні наміри щодо цивільної енергетичної інфраструктури на морі для вирішення завдань розвідувального характеру. Колишній командувач ЧФ РФ (1998-2002 р.р.) Владімір Комоєдов побічно підтвердив в одному з інтерв'ю доцільність «построить более крупные системы подводного наблюдения на Балтике, на Севере и Дальнем Востоке». **Той хто має більше «очей та вух» в морі, той в ньому і домінує. Відповідно, інша сторона має «сліпі зони» і є більш вразливою до дій гібридного характеру проти підводної інфраструктури.**

Ставрідіс ще у 2015 році відзначив: «Наші військово-морські сили повинні бути готові захищати наші підводні кабелі так само, як ми захищаємо свою енергомережу, промислову базу та транспортні мережі»¹⁶. Стюарт Піч акцентував увагу у 2017-му, що для НАТО критично важливо визначити пріоритет захисту кабелів «у відповідь на загрозу, яку представляє модернізація російського флоту, як атомних, так і звичайних підводних човнів і кораблів»¹⁷.

Однак, за час, що минув після того, як ці важливі оцінки та заклики були зроблені, прогрес у захисті підводних комунікацій спостерігається незначний. В континентальній Європі увага до проблематики гібридної війни на морі була слабкою. З числа західноєвропейських мізкових центрів можна назвати хіба що Інститут політики безпеки при Кільському університеті, який раніше за інших

¹⁴ <https://www.gazeta.ru/army/2022/07/31/15205148.shtml>

¹⁵ <https://thebarentsobserver.com/en/node/3381>

¹⁶ https://www.huffpost.com/entry/new-cold-war-under-the-sea_b_8402020

¹⁷ <https://www.bbc.co.uk/news/uk-42362500>

звернув увагу проблематику гібридної війни на морі¹⁸. Директор Інституту Йоахім Краузе акцентував увагу на тому, що росіяни випробовують методи підводної війни, коли підводні човни висаджують водолазів, які руйнують підводні кабелі або трубопроводи шляхом їх підриву¹⁹.

«Нещодавні напади на газопроводи Nord Stream 1 і 2 у Балтійському морі підкреслили важливість морського дна як зони конфлікту в сучасній війні. На жаль, **США та їхні західні союзники погано підготовлені до захисту своїх вразливих мереж глибоко під хвилями**»²⁰ – це нещодавня оцінка Джеймса Ставрідіса.

Таким чином, бездіяльність чи недостатня діяльність провідних країн Заходу США, Великої Британії, Німеччини, Франції та НАТО у цілому створили чималу зону вразливості, якою вже користується Росія у своїй гібридній агресії (гібресії) проти Альянсу. **Якщо загальна слабкість Росії робить конвенційний конфлікт з НАТО малопривабливим для Кремля, то це автоматично підвищує привабливість асиметричних дій, таких як знищення підводних телекомунікаційних мереж в час «Ч».**

Час «Ч» наблизився?

На дні Балтійського моря пролягають багато підводних кабелів, які поєднують енергетичні та інформаційні потоки між країнами НАТО та Європейського Союзу, мають важливе значення для їхніх економік. На додаток до мережі ВОЛЗ, на Балтиці є і мережа силових кабелів для передачі електроенергії. Наприклад, SwePol Link між Швецією та Польщею. Одним з перших кабелів у світі був Gotland, який з'єднує материкову частину Швеції з островом Готланд. Балтійський кабель від Герренвіка (Швеція) до Любека (Німеччина) є найдовшим кабелем електричного постачання у світі – 250 км²¹.

Американський фахівець з морської безпеки Френк Гофман у своїй роботі «Assessing Baltic Sea Regional Maritime Security» змодельовав можливий сценарій гібридної атаки Росії в Балтійському регіоні, який є критично важливим центром економічної діяльності в Європі і який має численні вразливості. З поміж іншого, він змодельовав нанесення шкоди критичній енергетичній та телекомунікаційній інфраструктурі, що спричинило хаос в бізнес-середовищі, невизначеність позиції та дій НАТО, на тлі чого Росія здійснює вторгнення в Естонію²².

¹⁸ <https://www.ispk.uni-kiel.de/de/news-archiv/2022/downloads-2022/artikel-abendblatt>

¹⁹ <https://www.morgenpost.de/politik/article236559181/gas-pipeline-ostsee-nord-stream-sabotage-russland-usa-ukraine.html>

²⁰ <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-10-08/nord-stream-explosions-show-the-deep-sea-is-now-a-battleground?leadSource=verify%20wall>

²¹ Більш детально в одній з попередніх робіт Центру «Стратегія XXI», яка доступна тут: <https://geostrategy.org.ua/>

²² <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2017/06/Assessing-Baltic-Maritime-Security.pdf>

«Створення енергетичної небезпеки є одним із методів Росії дестабілізувати регіон... Головна проблема в Європі цієї зими полягає в тому, чи уряди зможуть зберегти світло та тепло для своїх громадян... Таємно знищивши ключову інфраструктуру, Росія може порушити роботу європейських урядів, поставивши під сумнів їхню здатність захистити свої народи. Для багатьох європейців Україна чи питання безпеки поза межами національного суверенітету не матимуть значення, коли вони зіткнуться з енергетичною незахищеністю»²³, – це фрагмент нещодавньої доповіді американського Центру стратегічних та міжнародних досліджень, стосовно здатності Росії завдати прихованого удару по Європі.

Морська доктрина РФ, затверджена цьогоріч, вказує як на можливість проведення гібридних операцій, так і легалізує застосування військової сили в життєво важливих для Росії районах Світового океану:

«103. Российская Федерация для реализации и защиты своих национальных интересов:

26) в жизненно важных районах (зонах) Мирового океана, наряду с политическими, дипломатическими, экономическими и информационными методами, в полном объеме использует военно-силовые методы, включая военно-морское присутствие, демонстрацию флага и силы, при необходимости **применяет военную силу** в соответствии с законодательством Российской Федерации и общепризнанными принципами и нормами международного права»²⁴.

Здійснювати гібридні морські операції спроможні як підрозділи ГУ ГШ ЗС РФ (морський спецназ ВМФ РФ), так і Головного управління глибоководних досліджень.

Довідково: ГУГД (в/ч 45707) – одна з найбільш засекречених військових частин МО РФ, що планує та займається спеціальними підводними операціями. Гідронавти ГУГД займаються розвідувальною діяльністю – прослуховують кабелі зв'язку, встановлюють на морському дні різноманітне обладнання, а також збирають уламки кораблів, літаків і супутників – як своїх, щоб не потрапили в чужі руки (НАТО), так і чужих з метою отримання інформації про рівень технологічних розробок ймовірних противників (НАТО). ГУГД також займається плануванням та завчасною підготовкою масштабних диверсій на трансатлантичних волоконно-оптичних лініях зв'язку (ВОЛЗ) між Європою та Північною Америкою на певний час «Ч», коли Росія вирішить завдати прямого чи гібридного удару по НАТО.

Інфраструктура «Північних потоків», яка практично пролягає майже через всю Балтику зі сходу на захід, до 26 вересня надавала можливості здійснення актів прихованого втручання та диверсій на стратегічно важливих об'єктах морської інфраструктури країн-членів НАТО та ЄС в регіоні. Це стосується, в першу чергу,

²³ <https://www.csis.org/analysis/baltic-conflict-russias-goal-distract-nato>

²⁴ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_423278/

військово-морських баз країн-членів Альянсу, морських портів, нафтових та СПГ-терміналів, підводних газових та енергетичних інтерконекторів. Власне, диверсія на газопровідних системах «Північних потоків» продемонстрував як це може бути.

Однак, не тільки Балтика є в полі зору РФ. Навпаки, активність в Балтиці після 26 вересня – підризу ниток «Північних потоків» – може бути відволікаючою увагою від двох важливих з точки зору енергозабезпечення регіонів Європи. Перший – це регіон Північного моря, де здійснюється видобуток та транспортування газу та нафти до Великої Британії та до західноєвропейських країн-членів ЄС – Німеччини, Франції та Бельгії, а віднедавна і до Польщі. Другий – регіон Середземного моря, через яке проходять газопроводи з Алжиру до таких країн ЄС як Іспанія та Італія.

Ймовірно не випадково в Середземне морі у серпні-вересні таємно перебував неідентифікований до кінця російський атомний підводний човен²⁵. Західну пресу найбільш вражають старі атомні підводні субмарини, які були переобладнані під носіїв малих підводних човнів: «Їх важко виявити, і вони можуть розміщувати вибухові пристрої на дні океану, з відкладеним часом детонації протягом місяців чи років»²⁶. Також слід мати на увазі, що два російських підводних човни постійно базуються в сирійському Тартусі, виконуючи певні завдання в Середземному морі.

Останніми роками зросла кількість випадків пошкоджень підводних ВОЛЗ невстановленого характеру. Звично вважається, що це обумовлено рибпромисловою діяльністю морських траулерів, киданням та підйомом суднових якорів, коли вони можуть зачепити й порвати кабелі. Однак, варто не виключати, що диверсійні дії можуть маскуватися під звичайне пошкодження. В жовтні обрив трапився на трьох ВОЛЗ у Франції, які ведуть з Марселя до Ліона, Мілану та Барселони, що призвело до проблем із зв'язком²⁷. Артур Лодрейн, науковий співробітник відділу політики та міжнародних відносин Оксфордського університету, який вивчав атаки, констатував, що така диверсія «передбачає велику координацію та кілька команд»²⁸. Незрозумілий обрив ВОЛЗ трапився також в районі Шетландських островів, коли в середині жовтня перервався зв'язок зі Сполученим Королівством. Із-за пошкодження кабелю на островах перестав працювати телефонний та інтернет-зв'язок, платіжні системи. Офіційно невідомо, що стало причиною. Однак у цей час було помічено російське розвідувальне судно «Борис Петров», що прямувало мимо островів з невідомою місією²⁹.

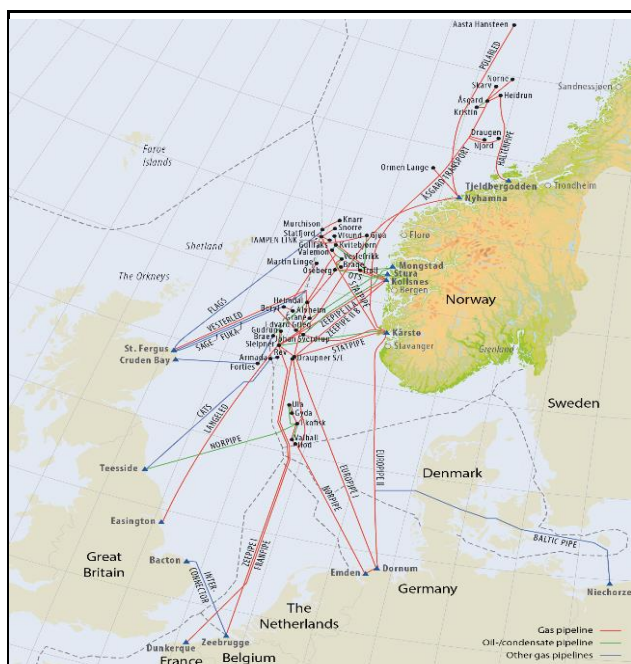
²⁵ <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/09/new-intelligence-russia-sends-nuclear-submarine-to-mediterranean/>

²⁶ <https://www.ft.com/content/0ddc5b48-b255-401b-8e9f-8660f4eab37b>

²⁷ <https://www.datacenterdynamics.com/en/news/saboteurs-cut-fiber-cables-in-france-in-second-incident-this-year/>

²⁸ Там само

²⁹ <https://www.spectator.co.uk/article/the-threat-to-britains-undersea-cables/>

Карта-схема 1. Підводні трубопроводи в Північному морі, по яких енергоресурси з Норвегії подаються до Західної Європи та Великої Британії.

Джерело:

https://www.norskpipeline.no/en/?attachment_id=23621

Карта-схема 2. Підводні трубопроводи в Середземному морі, по яких газ подається з Алжирі до Іспанії та Італії.

Джерело: https://www.researchgate.net/figure/The-existing-gas-pipeline-network-between-Europe-and-North-Africa-can-be-used-to_fig10_317138578

Країни Західної Європи – економічні та політичні важковаговика ЄС – традиційно розглядаються в Росії як найбільш вразлива його ланка, з сильними проросійськими та антиамериканськими настроями. Останні посилюються у зв'язку з високими експортними цінами на американський СПГ для ЄС. За уявленнями Кремля, обмеження чи неможливість отримати газ з традиційних джерел приведе уряди провідних країн ЄС до необхідності звернутися до Росії з проханням відновити постачання «дешевого газу» у великих обсягах з метою уникнення негативних соціально-економічних та політичних наслідків. І за таких обставин Росія зможе продиктувати ЄС свої умови відновлення співпраці, включаючи геополітичні вимоги.

Кремль усіляко демонструє рішучість примусити Європу до газової капітуляції, погрожуючи Молдові припиненням постачань, а Україні припиненням транзиту із-за «осідання газу»³⁰. Це не вийшло шляхом цінової ескалації, то ж ставка тепер робиться на силові дії, суть яких зводиться в кінцевому підсумку до формули «не бажає Європа купувати російський газ, значить, Росії не лишається іншого вибору як створити безвихідь для неї й змусити її повернутись до закупівлі газу від «Газпрому».

³⁰ <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3620123-moldova-sprostuvala-zvinuvacenna-gazpromu-v-osidanni-gazu-v-ukraini.html>

26 вересня 2022-го: демонстрація рішучості

Збереження в функціональному стані однієї з чотирьох існуючих ниток двох газопроводів «Північний потік» вказує на російське авторство диверсії. Залишена нитка ПП2 має слугувати «спокусою» для Європи протягом зимових сезонів 2022-2023 та 2023-2024 р.р., щоб скористатися постачаннями газу з Росії, які «Газпром» зможе розпочати задля «порятунку» європейців від холоду. Особливо, за обставин, коли із-за «технічних інцидентів» з ладу можуть вийти підводні газопроводи – з Північного чи Середземного морів.

Основним мотивуючим чинником для підриву потоків є можливість оголошення форс-мажору, щоб уникнути оплати величезних неустойок, оскільки «Газпром» не виконував своїх зобов'язань щодо постачання газу за довгостроковими контрактами, як на це слушно звернув увагу колишній очільник НАК «Нафтогаз України» Андрій Коболев³¹. А не виконувати свої зобов'язання «Газпром» розпочав ще у 2021 році, коли за вказівкою з Кремля вдався до цінової ескалації на газовому ринку ЄС через обмеження постачань газу. Це важливо з позиції розуміння того, що підриг газопроводів не був ситуативною дією – помстою Європі за дерусифікацію газового імпорту після 24 лютого, а був елементом продуманої і заздалегідь підготовленої спеціальної операції.

12 жовтня 2021 року на I конференції з питань морської безпеки «Азов-2021» Центром глобалістики «Стратегія XXI» була представлена доповідь «Прихована діяльність ВМФ Росії в зоні трубопроводу «Північний потік-2» на стадії його завершення»³². Вона була присвячена прихованим розвідувальним можливостям, що можуть створюватися Росією з використанням цивільної газотранспортної інфраструктури. Інший важливий аспект доповіді полягав у тому, що в ході добудови ПП2 в коридорі обох газогонів з'явилися військовослужбовці спеціальних військових підрозділів ВМФ РФ, функціонал яких не відповідає як характеру робіт з прокладки газопроводу, так і виконанню охоронних функцій.

Спостереження за проектною діяльністю в зоні будівництва засвідчили, що в ході завершального етапу робіт з добудови газопроводу ПП2 (з 10 квітня до 30 серпня 2021 р.) в зоні їх виконання були помічені та ідентифіковані військовослужбовці окремих спеціальних частин Військово-морського флоту РФ, зокрема:

- група з 4 осіб ГУГД МО РФ, з головного підрозділу, що базується в Петергофі;

³¹ <https://biz.nv.ua/ukr/markets/vibuhivka-u-pivnichni-potoki-bula-zakladena-rosiyanami-shche-na-etapi-budivnictva-kobolyev-50274412.html>

³² Доповідь доступна на сайті Центру «Стратегія XXI»: <https://geostrategy.org.ua/analytika/dopovidi-ta-prezentaciyi/oglyad-concealed-activity-of-the-russian-navy-in-the-area-of-the-nord-stream-2-pipeline-at-completion-stage>

Основний зміст її викладений в публікації авторів на шпальтах видання «Дзеркало тижня»: <https://zn.ua/ukr/international/jak-rosija-planuje-vikoristovuvati-pivnichnij-potik-2-iz-rozviduvalnoju-metoju-.html>

- група з 7 осіб 313-го Окремого загону спеціального призначення по боротьбі з підводними диверсійними силами Балтійського флоту ВМФ РФ, що базується в м. Балтійськ Калініградської області;
- група з 7 осіб 342-го аварійно-рятувального загону Балтійського флоту ВМФ РФ з Балтійська.

З означених військовослужбовців в кількості 18 осіб було утворено зведений загін спеціального призначення, який перебував почергово на борту цивільних суден – буксирі «Капітан Беклемишев» та багатофункціональних аварійно-рятувальних суден «Спасатель Карев» та «Бахтемир». Факт їх перебування було заборонено фіксувати в бортових документах суден. Користування месенджером WhatsApp та іншими західними месенджерами було суворо заборонено, використовувався лише Telegram.

Моніторинговою групою із задіянням можливостей SIGINT та OSINT було ідентифіковано лише двох осіб з числа командного складу зведеного загону, оскільки саме вони тримали зв'язок з берегом. Це капітан-лейтенант Грінько Андрій Борисович (позивний – “Моргуновский”) з 342-го аварійно-рятувального загону та начальник водолазної станції 313-го Окремого загону спеціального призначення по боротьбі з підводними диверсійними силами Іванов Александр Сергеевич (позивний – “Громов”). **Ці дві встановлені особи є ниточкою, що веде до вилаштуваного Росією ланцюжка підготовки до диверсійних дій на Балтиці проти об'єктів критичної підводної інфраструктури країн-членів НАТО та ЄС.**

Хронологія виконуваних зведеним загonom робіт невстановленого характеру наступна:

- 10 квітня: на борт БФАРС «Спасатель Карев» катером з Калініграда доставлена зведений загін військовослужбовців разом з громіздким багажем.
- 14 квітня: загін приступила до виконання підводних робіт невстановленого характеру
- 21 квітня: вночі групу з 7 військовослужбовців з борту БФАРС «Спасатель Карев» було пересаджено на БФАРС «Бахтемір» з використанням катера «Bercut L-DC Arctica» разом із спеціальним вантажем (ящики вагою понад 100 кг). Вдень вони приступили до виконання підводних робіт невстановленого характеру.
- 8 травня: БФАРС «Бахтемір» прямує в напрямку Калініграда й отримує на рейді порту вантаж невстановленого характеру від судна постачання Балтійського флоту «Ясний». Операція здійснювалась у нічний період. Тобто,

вантажовідправник та вантажоотримувач намагались діяти максимально приховано.

- 24 червня: група переміщається з борту БФАРС «Бахтемір» на борт буксира «Капітан Беклемішев».
- Наприкінці липня: інша група військовослужбовців переміщається з борту БФАРС «Спасатель Карєв» на борт буксира «Капітан Беклемішев».

До кінця серпня зведений загін продовжував виконувати підводні роботи невстановленого характеру, які велись виключно за сприятливих погодних умов – хвилювання моря не більше 2 балів за шкалою Бофорта, вітер – не більше 6 м/с з поривами до 7 м/с. Зона проведення робіт – в місцях близьких до перетину трубопроводами ліній ВОЛЗ «Baltica» та «Denmark – Poland-2». При появі суден з Данії та Німеччини роботи негайно припинялись.

Характерно, що під час штормової погоди БФАРС «Бахтемір», на відміну від інших суден технічного флоту, які покидали місце проведення робіт, укриваючись від негоди, залишався на місці й не заходив в територіальні води Данії в районі о-ва Борнгольм³³.

Як з'ясувалось, підготовка військовослужбовців-учасників зведеного загону здійснювалась в низці спеціальних центрів ЗС РФ:

- Військовий учбово-науковий центр ВМФ Військово-морської академії ім. Кузнецова в Санкт-Петербурзі;
- Водолазний навчально-тренувальний комплекс «Штурм» при Рязанському вищому повітряно-десантному училищі ім. Маргелова;
- Центр підготовки спеціалістів ССО «Сенеж» в м. Солнечногорск Московської області (в/ч 43292) (відділ морських спеціальних операцій);
- Центр підготовки військових рятувальників і водолазних спеціалістів в м. Севастополь, що входить до складу Об'єднаного учбового центру ВМФ ЗС РФ (Кронштадт, в/ч 56529).

Профіль означених нижче центрів вказує на те, що загін містив підготовлених фахівців для виконання підводних диверсійних робіт.

Показовим є використання цивільних суден технічного флоту, які одночасно під прикриттям виконання певних робіт в зоні газопроводів можуть мати спеціальне обладнання для встановлення та обслуговування як підводних гідроакустичних

³³ Детальніше про технічні можливості та оснащення БФАРС тут: <https://geostrategy.org.ua/analitika/dopovidi-ta-prezentaciyi/oglyad-concealed-activity-of-the-russian-navy-in-the-area-of-the-nord-stream-2-pipeline-at-completion-stage>

станцій, так і апаратури для зйому інформації з ВОЛЗ, а також для встановлення спеціальних вибухових пристроїв для підводних диверсій. Такі пристрої виготовляються в Росії спеціалізованими підприємствами.

Російський концерн «Морское подводное оружие – Гидроприбор» зі складу корпорації «Тактическое ракетное вооружение» виготовляє морські донні міни (серія МДМ), які сумісні з різними носіями і мають високу гнучкість застосування³⁴. На сайті Концерну чітко вказано, що він «створює весь спектр сучасної морської зброї, включно з донними, якорними та саморухливими мінами, мінно-торпедними та мінно-ракетними комплексами, які можуть застосовуватися з наступальними та оборонними цілями при вирішенні тактичних, **стратегічних та політичних завдань**»³⁵.

Розслідування в Швеції показало, що в трасі газопроводів «Північний потік-1 та 2» у виключній морській економічній зоні сталися вибухи, що призвело до значних їх пошкоджень³⁶. Їх зазнали обидва трубопроводи «Північного потоку-1». Що стосується «Північного потоку-2», то одна з його двох ниток була підірвана у данській виключній морській економічній зоні між о-вом Борнгольм та польським узбережжям.

На жаль, країни Балтійського моря – Швеція, Данія, Німеччина, які зайнялись розслідуванням підризу газопроводів, не змогли утворити спільну групу розслідувачів. В кожній країні ведеться своє розслідування відповідно до національних процедур. Важливо, щоб в кінцевому підсумку російське авторство диверсії було підтверджено де-факто і де-юре. Тоді це відкриє перспективу для багатомільярдних позовів з вимогами компенсацій за завдану шкоду та недоотриману європейськими компаніями вигоду. Причому, найбільші позови подаватимуть ті компанії, які донедавна були найбільшими прихильниками бізнесу з «Газпромом».

Аналітики з компанії SpaceKnow заявили, що напередодні вибухів на газопроводі «Північний потік-1» у Балтійському морі поблизу місця витоку було помічено два невідомі великорозмірні судна з відключеними транспондерами загальноприйнятої міжнародної системи автоматичної ідентифікації судна AIS. За кілька тижнів до інциденту в локації «Північного потоку» перебували 25 суден, і лише двоє з них з відключеними транспондерами AIS³⁷. **Можна припустити, що ці судна, принаймні, одне з них, могло бути носіями міні-субмарини, з допомогою якої і були закладені**

³⁴ <https://topwar.ru/190442-sovremennye-rossijskie-morskie-donnye-miny.html>

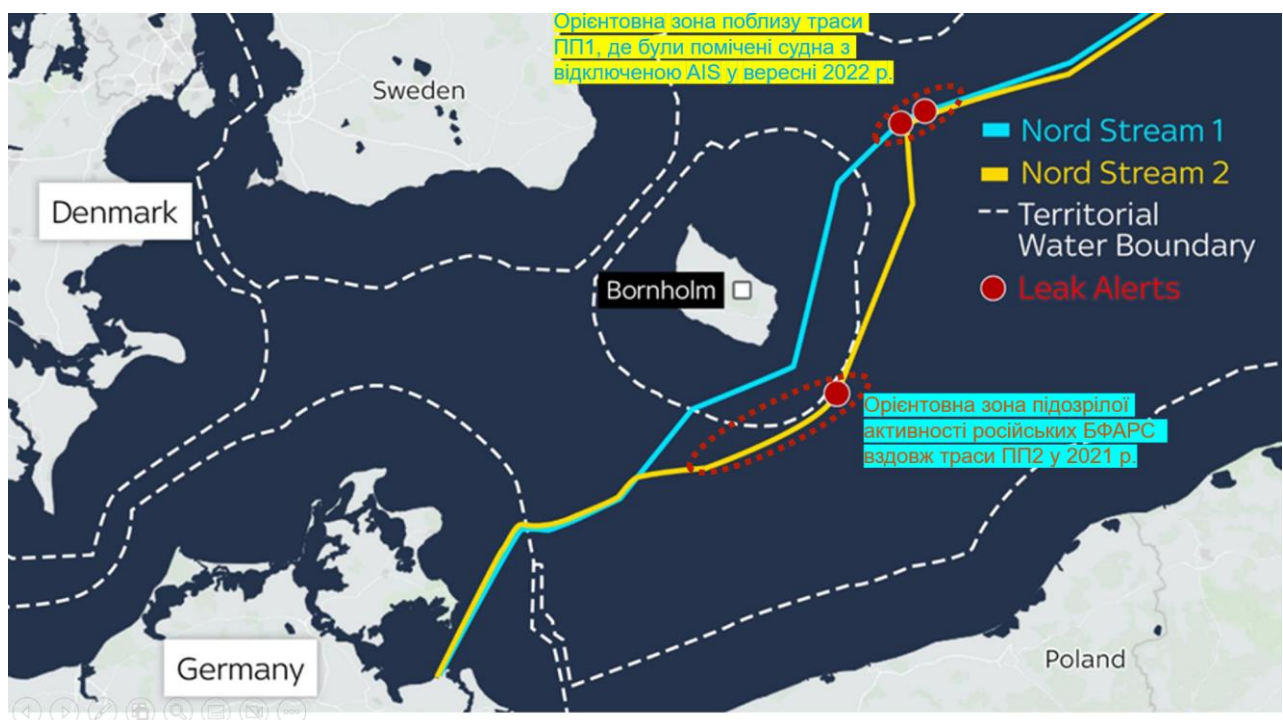
³⁵ <https://gidroprigor.ru/production/mines/>

³⁶ <https://sakerhetspolisen.se/ovriga-sidor/other-languages/english-engelska/press-room/news/news/2022-10-06-strengthened-suspicions-of-gross-sabotage-in-baltic-sea.html>

³⁷ <https://www.wired.co.uk/article/nord-stream-pipeline-explosion-dark-ships>

вибухові пристрої в заздалегідь визначених ще минулого року описаним вище зведеним підрозділом російського морського спецназу.

Точка підризу ПП2 знаходиться в зоні баражування вище перелічених російських БФАРС при виконанні ними прихованих підводно-технічних робіт у 2021 році. Це також зона проходження неподалік підводних ВОЛЗ «Baltica» (сполучає Польщу, Швецію, Данію) та «Denmark – Poland 2» (сполучає Польщу з о-вом Борнгольм). Наявна інформація хоча і не є особливо точною, проте дозволяє схематично позначити та сполучити зони підозрілої прихованої активності в трасах ПП1 та ПП2 і отримати висновок, що вони включають місця підризу ниток газопроводів.

Карта-схема 3. Орієнтовне розташування зон підозрілої активності у поєднанні з локацією ділянок диверсій на ПП1 та ПП2

На основі: <https://news.sky.com/story/powerful-explosions-behind-two-nord-stream-leaks-in-baltic-sea-danish-police-say-12723498>

ВМФ РФ має у своєму розпорядженні цілу флотилію спеціалізованих дослідницьких та допоміжних суден, які можуть бути носіями також і безпілотних підводних апаратів.

Отже, можна підсумувати, що Росія довго готувалась і готова до часу «Ч» у війні проти НАТО на морських глибинах. Поразки, яких зазнав російський надводний флот у бойових діях проти України на Чорному морі, не повинні породжувати зайві ілюзії щодо неефективності його в морських глибинах.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Континентальна Європа була менш пильною до проблематики вразливості підводних комунікацій. Одним із тих, хто рано помітив цю вразливість, був тогочасний депутат британського парламенту Ріші Сунак. «Тепер він прем'єр-міністр і ризик став реальністю, чи буде він інвестувати в захисні морські та підводні можливості, як він рекомендував тоді?» – цим питанням задається британська Financial Times³⁸.

Європейські мізкові центри, на відміну від американських, лише після 26 вересня стали звертати підвищену увагу до гібресії Росії на морі та в морських глибинах. Між тим, в Україні акцентувалась увага на цьому протягом останніх 5 років, після того, як РФ розмістила радіолокаційні та гідроакустичні станції на захопленій українській газовидобувній інфраструктурі в північно-західному секторі Чорного моря³⁹.

Нищення Росією критичної енергетичної інфраструктури та телекомунікацій в Україні одночасно служить відпрацюванню подібних дій щодо сусідніх з РФ країн-членів НАТО, розташованих на його східному фланзі.

Вибухи на дні Балтійського моря стали проявом того, що висока підводна активність Росії протягом останніх років мала не тільки розвідувальний характер, але й підготовчий для рішучих дій, в тому числі диверсійних, в час «Ч». Російський слід читається не тільки в доктринальних намірах та практиці використання енергоресурсів як зброї.

Росією відпрацьовано технологію непомітного розміщення поблизу критичної інфраструктури (трубопроводів, ВОЛЗ, силових кабелів) вибухових пристроїв з відкладеним часом спрацювання. Особливої уваги, окрім вище названих спеціальних підрозділів ВМФ РФ на Балтиці, потребує діяльність 561-го Окремого морського розвідувального пункту спеціального призначення ВМФ РФ (в/ч 10617), що розташовується в селищі Парусное в Калініградській області.

Не виключено, що відволікаючим маневром для спецоперації російського флоту на підводних комунікаціях між Америкою та Європою в Північній Атлантиці чи в Середземному морі в подальшому може бути і висадка десанту на арктичному архіпелазі Свальбард, який має демілітаризований статус згідно Шпіцбергенського трактату 1920 року, але суверенітет над яким все ж таки має Норвегія.

Задіяння цивільних суден зі змішаним екіпажем для виконання бойових завдань є одним з механізмів ведення гібридної війни на морі. Цивільне судно не викликає підозр, в той час як на його борту перебуває незадекларований відповідно до міжнародного морського права, військовий підрозділ зі спеціальною місією.

³⁸ <https://www.ft.com/content/0ddc5b48-b255-401b-8e9f-8660f4eab37b>

³⁹ <https://geostrategy.org.ua/chornomorska-bezpeka/chornomorska-bezpeka-2-32-2018>

Лише знищення інфраструктури «Північних потоків» привернуло увагу європейських урядів. «Занедбаним та недофінансованим морським силам тепер доручено захистити критично важливу морську інфраструктуру, місію, яку можуть виконати лише деякі країни з наявними ресурсами. Країни НАТО повинні мати національні морські стратегії з конкретними місіями та завданнями, а також відповідні ресурси для розвитку можливостей» - такою є рекомендація американського CSIS⁴⁰.

НАТО варто переглянути застарілі підходи до проблематики енергетичної безпеки та гібридної війни на морі. Так, штаб-квартира Альянсу запропонувала Центр передового досвіду НАТО з питань енергетичної безпеки (НАТО ENSEC COE) розробити Концепцію НАТО щодо оперативного постачання енергії під час операцій і навчань⁴¹. Тобто, це означає, що в НАТО зберігається застаріле вузькопрофільне розуміння енергетичної безпеки, яке концентрується тільки на питаннях забезпечення необхідними видами енергії збройних сил та підрозділів для виконання покладених на них завдань. Центр передового досвіду НАТО, до якого Україна долучилась, очевидно, має сам, як науково-прикладний мозковий центр, розширити сферу компетенції та сформулювати нове розуміння проблематики енергетичної безпеки для НАТО, адекватне новим викликам та загрозам. Українська сторона може запропонувати відповідні напрямки, виходячи з набутого досвіду російської агресії як на суходолі, так і в Чорному морі.

НАТО та політичним лідерам країн-членів Альянсу варто відмовитись від практики ухиляння публічної ідентифікації російського авторства диверсій задля уникнення ескалації. Подібна практика лише заохочує Росію до подальших дій, оскільки розцінюється як прояв слабкості Заходу.

Українській стороні необхідно звернути увагу ЄС на доцільність створення міжнародної робочої групи юристів та експертів під егідою Європейської Комісії з тим, щоб на основі проведених розслідувань фактів підризу підводних газопроводів були висунуті відповідні претензії до РФ та стягнуто відповідні компенсації, а російські державні компанії були позбавлені будь-яких можливостей доступу на енергетичні ринки ЄС.

Українській дипломатії спільно з Великою Британією, Польщею, країнами Балтії необхідно ініціювати пан'європейський договір щодо запобігання зловмисним діянням стосовно критичної енергетичної та телекомунікаційної інфраструктури на континенті та в прилеглих до Європи морях.

⁴⁰ <https://www.csis.org/analysis/baltic-conflict-russias-goal-distract-nato>

⁴¹ <https://enseccoe.org/en/events-and-projects/268/nato-operational-energy-concept-development-63/details>

Гібресія Росії проти Заходу не принесе їй перемоги, як і наявні в надрах Росії енергетичні ресурси не зробили цю країну багатою й процвітаючою, однак Росія вперто рухатиметься до поставленої мети глобального геополітичного реваншу поки її не сплять в Україні та в Європі або ж міжнародною спільнотою не буде створено сценарій «множинності криз» для самої Росії, а також будуть знищені російські засоби ураження та носії, якими вона завдає ударів по території Європи в Україні.

© Центр глобалістики «Стратегія XXI»

Автор:
Михайло Гончар

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Центр глобалістики «Стратегія XXI»
вул. Шекавицька, 51 Офіс 26
Київ, 04071, Україна
Е-пошта: info@geostrategy.org.ua
<https://geostrategy.org.ua/>